

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (21.)

Részlet a *Fújnak a fák*, *Ides* című önéletírásból

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk részleteket egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak világából, majd a halálos fejszét csodával határos módon túlélő fiatalember háború utáni emlékeiből válogattuk. Érmellék, azon belül Albis szülte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Év végére már szinte állandósultak a cikkek a váradi újságokban, hogy „belátható időn belül a várost is megszállják a fokozatosan nyugat felé, a Tisza irányába előrenyomuló román seregek”. Találgatások kezdődtek: mikor, hogyan történik meg a fordulat. A kolozsvári megszállást zavargások követték, de ez nem változtatott semmit a dolgok állásán. Rémhírek kavarogtak Váradon, hogy mit művelnek a megszállók. Ideges futkosás ide-oda, zűrzavar. Sehonnan megnyugtató szó, valamiféle ellenállás megszervezéséről szó sem esik. A helyi románság kitűzte a megyeházára a pirosárga-kék nemzeti lobogót, mondván, hogy *elvileg a város már román*. Ezt minden éjjel letépték, nappal újra visszatűzték. Csak a szocialisták tiltakoztak elvi alapon, de ennek se volt semmi foganatja. Én próbáltam kollégáim körében népszerűsíteni az ő erőfeszítéseiket, de többségük csak visszakérdezett:

– És miféle zsidó huncutság ez a szociáldemokrata izé? (...)

Vegyes érzelmekkel hallgatták, amit mondtam, pedig minden agitációs szándék nélkül tettem. Volt, aki a hátam mögött azzal vádolt, hogy titokban bolsevik lettem – vagy hogy az is voltam! –, mások hiszékeny butának tartottak, aki bedől a szocialisták dumájának, ismét mások jóindulatúan figyelmeztettek, jobb ilyen időkből csöndben végezni a dolgunkat. Ki tudja, merre fordul a széljárás? Csak nagyon kevesen mondták a szemembe, hogy amit mondok, ahogyan vélekedem, az alig vitatható, de nem lesz belőle semmi! Mert ha tényleg a királyi Romániához csapnak bennünket, akkor ott két okból is elhúzzák a nótánkat: mert köztársaságiak és szocialisták vagyunk, vagy pusztán csak azért, mert magyarok. Egyik kollégám, akit nagyon érdekeltek ezek a politikai ügyek, azt mondta, hogy Károlyiék mindeme változtatásokra alkalmatlanok. Talán majd a kommunisták... tőlük még remélhetünk valamit...

1919. január 4-én szabadságot kértem, házasságkötés céljából. Siket Traján igazgató még november elején megígérte, amikor Váradra helyeztek, és ismertettem vele családi terveimet. Utasította közvetlen főnökömet, hogy adjon néhány napi szabadságot Albisra, illetve Érolasziba való

eltávozásom végett, hogy a lakodalmat megtarthassuk. (...) Elutaztam tehát, hogy előkészítsem a január 7-re tervezett esküvőnket, már azt a részét, ami a vőlegényre tartozik. De anyagi nyomoromban – úgy emlékszem – semmiféle ajándékot nem vittem, mert ide 20, oda 50, emide 15 korona, mire eljött az esküvő napja, talán 20 korona „cincogott” a zsebemben. Rettentően restelkedtem emiatt, szívesen vissza is csináltam volna az egész cécót, vagy legalábbis elhalsztottam volna, ha Piroska nem sürgeti oly konokul, és ha magam nem tartottam volna attól, hogy vonakodásomat valamilyen mértékben az Ágnessel való újratalálkozás és az abban rejlő, belőle táplálkozó titkolt remények befolyásolják. Nem akartam utólagos önmarcangolást. Meg aztán én mindig magamtól féltem a legjobban! Kis belelovalással a falnak lehetett ugratni, sose féltem senkitől, de magamtól mindig. A legerősebb ellenfelem voltam. (...)

Ami az esküvőt illeti, az számomra feledhetetlenül megalázó volt. Elméletileg addig is tudtam, mert hallottam egyet-mást a koldusszegények és a bizonyos vagyonnal rendelkezők közötti házasságkötések hátrányairól, de gyakorlatilag csak az esküvőm napján kezdtem tanulni ezt a leckét. A falusi szokásoknak megfelelően nagy hűhót csináltak Érolasziban a lakodalomból. Tinót vágtak, hordó borokat áldoztak a szomjas torkoknak, hogy senki se mondhasa: Kolozsvári Piroskától sajnálta a mostohája a lakodalmi költségeket. Mikor szóvá tettem Zsófi nénémnek az én anyagi helyzetem és a nagy hűhó közötti ellentétet, azzal torkolt le, hogy ő bizony nem hajlandó az én kedvemért – kedvemért? – a falu szájára tenni magát! És engemet? – kérdeztem. Gondolja, hogy a falu nem tudja, ugyanolyan jól, mint én, hogy üres zsebbel veszem el a „jómódú”-nak álcázott Kolozsvári Piroskát? Telve keserűséggel, szégyenkezéssel, engedve a szokásokból származó kényszerhelyzetnek, alig vártam, hogy eljőjjünk onnan, ahol még a menyasszonyi tánc pénzét is a néném fizette ki helyettem, kölcsönképpen. Mikor aztán visszajöttünk Váradra, most már ketten, ifjú feleséggel, egyszerre megjött minden eddig itt-amott visszatartott járandóságom. Ha csupán két héttel halasztottuk volna el az esküvőt, már nem lett volna okom a szégyenkezésre menyasszonyom és családja előtt, mert mások mit érdekeltek engem! Igaz, akkor már egy lábassal kevesebbet vásárolhattunk volna az árvaszéki letétből, mert Zsófi

néném jövendölése szerint addigra is romlott a pénz.

Az eseményt megelőző hónapokban én még tanultam is! December közepe táján szakvizsgáztam segédtisztjelöltnek, valamit emelkedett is a munkabérem. De most már ketten voltunk hozzá. Túlzott előnyöket nem élveztem, mert Soós Jenő főnök úrról az a hír járta, hogy nem szereti a katonákat, pláne a gyorstalpalással képzett postásokat. Meg a parasztokat se szerette. Bennem egyesülve találta az összest. Éreztettem is velem, ellentétben Sikettel. Ha szóba álltam valamelyik altiszttel, már hívatott:

– Magára panasz van, Nagy úr, hogy nem tud, vagy nem akar tekintélyt tartani! Sokáig nem hittem, de ma saját szememmel láttam egy postaaaltiszttel társalogni!

Forgott velem a szoba. Forradalom idején ez az ember még itt tart? De ha nem változna a világ, akkor is! Az altiszt nem ember?

– Mi közös témája lehet egy tisztviselőnek egy altiszttel? Jegyezze meg: velük csak annyi lehet beszélőnivalója, hogy ide menjen, oda menjen, ezt hozza be, azt vigye ki! Értette?

– Hallani hallom, főnök úr, de érteni nem értem! Én is alulról jöttem, a háború, a doberdói agylövés dobott ide. Igaz, máskülönben is tanulni akartam, és lehet, hogyha az sikerül, most én lennék esetleg az ön főnöke! És ön mit érezne, ha engem a még magasabb főnökség megfegyelméz-

ne, mert magával, a beosztottammal beszélgetek? Hogy embernek nézem?

– Ezt megjegyeztem magamnak, Nagy úr! Sajnálom, hogy így gondolkodik! Még végül maga lesz majd itt a nagy bolsevik postás!

– Jaj, főnök úr, én többre tartom önt annál, mint ahogy előttem megnyilatkozik! Csak nem gondolja komolyan, hogy a bolsevisták, a kommunisták ellen, akiktől ön annyira fél, akkor harcolok eredményesen, ha lenézem a nálam alacsonyabb beosztásban dolgozó embereket? Én éppen hogy felnézek az altisztjeimre, mert még az én éhbéremnél is alacsonyabban kell beérniük, s abból megélniük. És én, pláne így, házason, a magaméból se tudom kettőnket eltartani!

– Űriasszonyt kellett volna házhoz vinnie, nem parasztlányt! – vágta oda a főnök úr.

– Miért! Hogy éhen haljunk? Kvalifikált, tanult úri lány hozám nem jött volna feleségül, aki meg csak a rongyot rázza, annak rongyot is kellene vennem. A feleségemnek viszont van pár hold földje, egy kis szőlője hozományként.

– Elmehet! – intett a kezével, mint aki legyet hajt ki az ajtón.

Ágnessel akadtam össze, véletlenül. Felindultan meséltem el összetűzésemet a főnökkel. Felháborodottan értesült róla.

– Őrült az az ember? Na majd én is elmondom neki a véleményem, hogy kit maceráljon, ne magát, Imre! Fogalma sincs, hogy ki, mit ér. Inkább meséljen az esküvőről...

Kitört belőlem a keserűség. Mindent úgy mondtam el, ahogy történt. Ágnes hallgatott. Nem szólt egy szót sem. Szeme sarkában könnycseppek gyűltek össze, majd leperregtek az arcán. Végül azt mondta:

– Látja, milyen az élet! Én meg válok. Megírtam Gergőnek: elegendem van a szemrehányásokból és a seholsincs férjből! Különben is, jön Váradra apám! A románok elhurcolták Kolozsvárot, a Fellegvárban tartották, ütötték, verték, majd elengedték azzal a feltétellel, ha eljön onnan. Üzente, hogy mindenképp átjön a csucsai demarkációs vonalon, szereznek neki szállást. Elmentem a Körös utcai házunk lakóihoz, kiderült, hogy ők viszont menekülőben vannak a Dunántúlra, félnek a románoktól. Írok anyámnak. És visszaállítjuk a Körös utcai Tatár-otthont! Mit szól hozzá? Otthagynom

a vén Habsburg-nyalót az Űri utcai főbérletében. Csak nem tudom, hogyan tudjuk a demarkációs vonalon áthozni a bútorainkat. A menekülőktől is szinte mindent elszednek. Van egy kollégánk, az megígérte, hogy a segítségemre lesz. Román származású, ő majd szót ért a fajtábeliakkal. (...)

Amikor 1918 végén Berthelot francia tábornok Váradra érkezett, és Ágoston Péter kormánybiztossal (a Jogakadémia professzorával) tárgyalt, aki inkább francia megszállást javasolt a franciáknak, mint románt, Berthelot elcsodálkozott: „Nem értem, ez a város is magyar? Kolozsvár is? Szatmár is? Arad is? Temesvár meg magyar, szerb, de főleg német, aránylag kevés románnal? Mit akarnak akkor a románok ezekkel a Kárpátoktól nyugatra és délre eső területekkel? Jól becsapták az antant-megbízottakat 1916-ban, Bukarestben, a titkos egyezményben kikényszerített intézkedésekkel!” Olyan valaki mondta nekem ezt – tette hozzá Tatár bátyám –, aki jelen volt a tábornok dühös kifakadásakor.

De ez nem változtatott a leányzó fekvésén, legfeljebb a francia tábornokok közötti vitákban merült fel némelykor. Az Erdélyi Román Kormányzótanács elnöke az egyesület sűrgető Iuliu Maniu lett. A januári kommunista megmozdulások hatására, a Károlyi-kormány helyzete és megbízhatósága antant-körökben kérdésessé vált. A szocialisták hol kiléptek, hol beléptek a kormányba, az antant egyszerre csak lefújta a

Csucsáig előrehaladt román katonai behatolást, és visszapa-rancsolta őket Bánffyhunyadi. Ágoston Péter ezután Buda-pestre került, a kormány tagja lett, helyébe dr. Katz Béla lépett a bihari kormánybiztosi funkcióba. Kicsit fellélegez-tünk a románok visszarendelésének hírére: talán mégse lesz Váradon román megszállás. Ez segítette elő Tatár Géza bátyám Váradra visszajövetelét is, és reménytelivé, hogy feleségét és ingóságait kimentheti Kolozsvárról.

Piroska végigülte az estét úgy, hogy egy szót se szólt bele a társalgásunkba. Talán nem is értett belőle semmit. Csak kínálgatta a pogácsát. Én verseimből is felolvasgattam Tatár bátyámnak, mivel őneki kiváló érzéke volt az irodalomhoz is, nemcsak a tonettszékekhez és a hajlított bútorok művészi színvonalú kivitelezéséhez. Adtam a véleményére. Egyik-másik versemet kétszer is elolvastatta, úgy megragadta őt a jó értelemben vett, klasszikus módon értelmezett „dilettan-tizmusom”. (...) Én tudom, hogy esztétikai, verstani és egyéb szaktudományok mérlegére téve, verseim egy része, vagy akár egy-egy sikerültebb versem néhány sora is hiányérze-tet kelthet. Csupán annyi a kérdésem: mi volt előbb, a vers, a költemény vagy az olvasatuk, elemzésük révén megfogal-mazott versszéptan? És még annyit is kérdeznék, hogy Pető-fi, Arany, Tompa (aki nekem bizony tetszik!), Tóth Árpád, Szabó Lőrinc, Ady Endre, József Attila, Sinka, Radnóti vagy Illyés Gyula kijárt-e előbb valamiféle versírástani szaktan-folyamot, oklevelet szerzett-e a költészet gyakorlásához, avagy úgy kezdte, mint én? Csak összehasonlíthatatlanul nagyobb művészi tökélyre emelte a maga „dilettantizmusát”, költői kedvtelését.

Nem az a baj, hogy 1918-ban, 1919-ben, amikor – eltérően a korábbi, ifjabb kori népdalutánzó verseimtől – kezdtem mélyebb gondolatokat is poétikusan kifejezni a magam sze-rény tehetsége szerint, verseim tökélyét túlértékelve, az elis-mert szaktekintélyeket igyekeztem elkerülni, hanem az, hogy ezt az öntúlbecsülést végig, mostanáig (!) megtartottam rossz tulajdonságaim között. Ahonnan egy versemet vissza-küldték, azzal, hogy nem tetszik, oda többé én nem is küld-tem másikat, mondván, ha ti olyan okosok vagytok, írjatok magatoknak szebbeket, jobbakat. Így aztán „életművem” túl-nyomó része, e sorok írásáig, füzeteimben, noteszeimben, papírlapjaimon, itthon, dossziékba zárva várja a teljesen

bizonytalan föltámadást. Pedig egy időben igen erős jelzés érkezett – honnan, akkor nem is tudtam, kitől és hogyan! –, hogy némi csiszolgatás-sal, nagyobb művészi tökélyre töre-kedve, neves költővé is válhatnék. Ha erőltetném. De sose erőltettem. Telje-sen kielégített, ha szűkebb baráti kör-nyezetem elismert; nyilvánosságra ritkán törekedtem velük, és hamar visszavonultam csigaházamba, ha hozzám ért valami, a legudvariasabb elhárítás vagy bírálat formájában.

Egy, egyetlenegy versem – mert az az enyém! – szándékom ellenére és tud-tom nélkül futott be (ma kétesnek mondott, mert félremagyarázott) karriert, ez pedig a Reményik (Vég-vári) Sándor neve alatt ismertté vált *Eredj, ha tudsz* című költemény!

A dolog hiteles története, vázlatosan leírva, a következő: Tatár Géza bátyám és több kollégám, valamint Ágnes ösztönzésére, addig írt versei-met fel-felolvasgattam szűkebb baráti összejöveleteken, hozzánk látogató kollégák előtt. Én különösen Tatár bátyám ösztönzésére, valamint egy váratlan esemény hangulatában, írtam egy verset, azoknak címezve, akik a veszély hírére, hogy itt esetleg más, nevezetesen román világ lesz, kezdtek összepakolni és elindulni a bizonytalan-ságba, egy remélhetően – mert a békekötés előtt még körül nem határolható – számunkra megha-gyandó Kis-Magyarországba. Még a nagy, a békekötést követő repatriálá-sok előtt megindult a távozók áradata az Alföld, Debrecen, Budapest irányá-ba, sejtve, hogy ott etnikai-nemzetisé-

gi alapon se lehet elidegeníteni a területeket. Volt ugyan, aki előbb csak ide, a történeti Erdélytől nyugatra eső partiumi területekre, városokba (Szatmár, Nagykároly, Nagyvárad, Arad) és járásokba menekült, itt megállt, de később, a román seregek ideérkezése és nyugatabbra nyomulása után, tovább költözött, az Alföld és a Dunántúl irányába.

Akkori magyar postás kollégáim egy jelentős hányada is közéjük tartozott. Úgy döntöttek, hogy továbbmennek, kicsivé zsugorodó hazánk olyan területeire, amelyek – tudunkkal – nem képezték vita tárgyát majdani hovatarozandóságukat illetően. Mikor láttam ezt a nagy vándorlást, és amikor meghívtak egyik kollégánk váradi szőlőkertjében tartandó búcsúlakomájára, írtam egy megrendülésemben, felháborodásomban és rémületemben fogant verset, *Eredj, ha tudsz!* címmel. Úgy éreztem, ez egyik legjobb versem, mert sikerült benne felkavart érzelmeimnek megfelelő színvonalú kifejezést adnom. A ma közismert szövegváltozatát idézem: „Eredj, ha tudsz... Eredj, ha gondolod, / Hogy valahol, bárhol a nagyvilágon / Könnyebb lesz majd a sorsod hordanod, / Eredj... // Szállj, mint a fecske, délnek, / Vagy északnak, mint a viharmadár, / Magasából a mérhetetlen égnek / Kémleld a pontot, / Hol fészekrakó vágyaid kibontod. / Eredj, ha tudsz. // Eredj, ha hittelen / Hiszed: a hontalanság odakünn / Nem keserűbb, mint idebenn. / Eredj, ha azt hiszed, / Hogy odakünn a világban nem ácsol / A lelkedből, ez érző fából / az emlékezet új kereszteteket.” És így tovább... A vers végén a magam álláspontját is megfogalmaztam: „Itthon maradok én! Károgva és sötéten, / Mint téli varjú száraz jegenyén. / Még nem tudom, jut-e nékem / Egy nyugalmas sarok, / De itthon maradok! // Leszek őrlő szű az idegen fában, / Leszek alj a felhajtott kupában. / Az idegen vérben leszek a mérreg, / Miazma, láz, lappangó rút féreg, / De itthon maradok!...”

Voltak, akiket megríkatott a vers, szinte mindenkit megrendített, nagy sikert arattam vele. El is kérték legelső, nyers változatát, és én gondolkodás nélkül odaadtam. Az egyik Hughes-távirdász kolléganóm, Tauber Adél vette magához, és mint utólag kiderült, még aznap este leadta az összes nagyobb, már megszállt vagy még szabad magyar város postahivatalának, ahol szintén működött Hughes-berendezés (betűíró távirógép). Persze, ez még az az eredeti változat volt,

amelyet én írtam, betűhíven, nem az a kismértékben cizellált, javított, pársorral bővített változat, amely aztán a Kolozsvárott élt kiváló magyar költő, Reményik Sándor neve (illetőleg Végvári költői álneve) alatt vált közismertté, és ún. irredenta protokollverssé majdan, a Horthy-korszak nemzeti és iskolai ünnepein.

Hogy Reményikhez miként juthatott el? Föltételezéseim vannak csupán, mivel ezt vele megbeszélni – noha a találkozás már elő volt készítve – a költő 1941-ben bekövetkezett halála miatt nem sikerült. Úgy vélem, a kolozsvári főpostán, a „Hughes-nél” szolgálatot teljesítő kollégától kaphatta meg, vagy valakitől, aki ott lemásolta, és terjesztette. Mert különféle változatokban, igen csekély szövegeltéréssel már másnap újra körbejárt, gépelt példányokat láttam kézzől kézre adni, és ez nyilván így volt más városokban is. Reményik Sándor tisztességes művész volt, s nem revizionista-irredenta versfaragó, mint egy időben, a második világháború után beállítani igyekeztek őt. Az 1930-ban kiadott *Romon virág* című verskötetében közölte – tudtommal talán először – a *Kiadom a részed* című költeményét, amely – bár nem sejtette, hogy viharos sikert aratott versének, az *Eredj, ha tudsz!*-nak ki az eredeti megfogalmazója – az ismeretlen költőtársnak „kiadta” a sikerből a részét. Egyúttal megvallotta, hogy a „plágium” nem plágium, és csak azért nem tud az eredeti költőtársnak szerzői jogot visszaszolgáltatni, mert nem tudja, ki ő. Az a másik, a „részem” kiadó költemény ugyanis így szól:

Kiadom a részed

*Én a rivaldán lámpafényben álltam,
Te messze, messze, hátul, a homályban.*

*Engem mindenki látott, – senki Téged:
Most kiadom a társ-szerzői részed.*

*Felét a zúgó, tapsoló tömegnek,
Felét a fénylő, szomorú szemeknek.*

*A néma döbbenetnek is felét,
De a szeretet egész erejét.*

*Egy vershez adtam ritmust s rímeket,
Te „csak” ihlető szenvedésedet.*

*Egy roppant sorsot példáztunk mi ketten,
De rád nézett az Isten szívesebben,*

*Ki, – míg én égő fény-gyűrűben álltam,
Álltál, szerényen, hátul, a homályban.*

1930. február 17.

Emlékezéseim olvasója most joggal kérdezi: miért nem léptél elő a homályból? Miért nem nyújtottad a kezed, hogy átvegyed a „részedet”? Ami, ha csak fele az egésznek, s akképpen nem is egészen méltányos, mert több a részed benne, a versben, de mindezt az aránytalanságot teljesen kiegyenlíti az a költőtársi tisztesség, hogy Reményik Sándor minden felszólítás, szemrehányás, és követelés bevárása nélkül, önként akar „fizetni”, nem is sejtve, hogy kinek!

Az olvasónak igaza van, de ha így kérdez, nem ismeri, mert nem ismerheti az én akkori, egészen 1940 őszéig tartó, nyomorúságos életemet. Esetem, tudom, nem tipikus. De akik még élnek Váradon, akik ismertek akkor – szomszédok, utcánkbeliek, rokonok, volt kollégák –, tudják, hogy nekem a két háború közti román világban, hadirokkant nyomorék voltomban, minden erőmet és figyelmemet lekötő próbatétel volt – amíg lehetett – kenyérben maradni; négytagúvá gyarapodott családomnak legalább pusztá kenyeret adni, kiegészít-

sen érte, mert azért volt azon lekvár is néha, meg kicsi vaj. De rádióm például 1941 tavaszáig nem volt! Magyarországi lapok, amelyekben az *Eredj, ha tudsz!*-hoz hasonló hangvételű és mondandójú vers megjelenhetett, vagy olyan antológiák, amelyekben szerepelhetett volna Végvári eme irreudentának bélyegzett verse, a román-magyar vámon és határon nem jutottak át, legalábbis hozzám, állami alkalmazottnak el nem értek! Én Magyarországra a trianoni békekötés után 1941-ig már nem utazhattam, egyfelől anyagi okokból nem, másfelől „megbízhatóságom” nem kockáztathattam, hiszen úgy is kenyeremre tört az akkori hatalom. Rendkívül szegényes, falusiasan egyszerű életformánk közepette, egyszerűen nem jutott se tudomásomra, se írott formában hozzám, hogy odaát, túl a határon, hatalmas sikerrel szavalják ezrek és tízezrek az *Eredj, ha tudsz!* című költeményt, amelyhez pontosan hasonló címűt és tartalmút én is írtam valamikor, 1918 táján, de azt elkérte tőlem akkor egy kolléganőm, Tauber Adél. Mások bizonyára voltak százezerrel, akik rádióan át hallhatták, de ők meg nem mesélték el éppen nekem... Minek mondták volna? Tele volt az akkori magyar rádióadás irredenta és nacionalista fűzfapoéta-termékekkel, honnan tudhatták volna, hogy ez az egy engemet valamilyen okból érdekel, és jó lenne, ha tudnék róla?

Volt nekem erről a versről egy fogalmazványom, az igaz. De azt, a hatalomváltás napjaiban, 1919 áprilisa után beragasztottam házikönyvtáram egyik öreg kötetének

leválasztott, majd visszaragasztott kérge alá. Ez a régi könyv – ma is megvan! – a Szvorényi József: *Magyar irodalmi szemelvények* egybefűzött, keményfedelű, vaskos két kötete volt. Ott szunnyadt a ceruzával írt fogalmazvány, törlésekkel, áthúzássokkal, két évtizeden át. Az akkoriban gyakori és kiszámíthatatlan célú házkutatások elől dugtam oda, de úgy beragasztottam, hogy amikor a második bécsi döntés után kisebbik fiam Magyar irodalom tankönyvében a Végvári *Eredj, ha tudsz!*-át fölfedeztem, leküzdve fölháborodásomat, hogy engemet meglóptak (nem tudva még akkor a szerző *Kiadom a részed* című verséről), elhatároztam, hogy előbányászom az eredetét, és leleplezem a költői csalást! De úgy beragadt a fogalmazvány a Szvorényiba, hogy csak cafatait tudhattam előszedni, amelyekről ugyan részletek olvashatóak voltak, de nem bizonyíthattak semmit, hiszen ha rádió hallhatta, megtanulhatta bárki, lemásolhatta, és elrejtette az irredentának bélyegzett, ünnepest költeményt.

Gondoltam, többet érnek a tanúk. Nekiálltam Észak-Erdély visszacsatolását követőleg fölkeresni régi kollégáimat, azokat, akik azon a Kurtág-féle szőlőskerti búcsúdélutánon részt vettek, és ha lehet, a Hughes-kezelőnőt, aki tőlem az eredetét elkérte, és távirón az országba szétküldte. Egy-két személyt tudtam hónapok múltán fölkeresni – ők is mind repatriáltak, vissza se jöttek a bécsi döntés után, nehezen ment a dolog, más tennivalóm is volt –, de amikor tanúsítványukkal a levelet a költőnek megfogalmaztam, akkor már ismertem a *Kiadom a részed* című versét, és levelemben – gesztusától megbékítve – illedelmesen jelentkeztem a „részemért”, kérve, hogy közösen hozzuk nyilvánosságra a tényeket. És néhány nap múlva, egy reggel azt olvastam az újságban, hogy elhunyt Reményik Sándor Kolozsvárott...

Fiaim ösztökéltek, hogy amíg van élő tanú, hozakodjam elő valamelyik újságszerkesztőség révén az ügygel. Lehet, hogy nem hihető – mert általában nem efféle magatartású emberek világában élünk most se, akkortájt se abban küszködtünk –, én viszonzásul a *Kiadom a részed* nagyvonalúságáért, hasonló mód nagyvonalúan lemondtam arról, hogy egy elhunyt, kiváló költőnk emlékét „kikezdzem” az ügy szövegével. Nem és nem! Nem voltam hajlandó sem a család, sem kisebbik fiam magyartanárnak, Bartsch Sándornak az ösztökélő rábeszélésére se hozzányúlni az elhalálozott költő immár elfogadott,

teljes életművéhez, és rosszindulatú rágalomnak kitenni magamat, miszerint benyálazom – egyéni érdekből vagy fontoskodásból – az országosan becsült és elismert költő jellemét. Nem jelentkeztem a „részemért”. (...)

Egyébiránt az eredeti szövegen általa elvégzett szövegmódosítások és pár soros hozzáírások jó részéért csakis hála és köszönet érzése tölt el, hiszen a verset jelentősen megemelte. Van azonban benne szavak, sorok, hozzáírt fél versszakok, amelyeket én – ha módomban állhatott volna elemezni a változtatásokat – nem helyeselt volna! Talán ezeknek köszönhető, hogy a különben közismert formájában, a Reményik-változatban ismert költemény az irredentizmus bélyegét hordja magán, de talán még így se indokoltan. Ráragadt, mert a Horthy-korszak „mindent vissza!” jelszavával rendezett nacionalista, irredenta ünnepségeken szavalták, szélteben-hosszában. Ha valaki ezt a verset – akár a Reményik-féle változatában is – gondosan elolvassa, nem talál mást benne, mint hogy költője nem ért egyet az elmeneküléssel, az elvándorlással; ott kell megvinni a sorsunkkal a szülőföldünkön, ahová születésünkkor lerakott a gólya. Ott próbálni a Sors ellen valamit tenni, ha rossz. És nincs semmi biztosíték arra, hogy másutt jobb lesz. – Ez van a versben, a mondandóját a lényegére kopasztva. Mi ebben az irredenta?

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR